

למאזינים בוקר טוב ושבת שלום

כפי הנראה אנו עומדים לאבד עוד אחת מפילות הנוף של הנגב – את מה שנשאר ממכתש תמנע. יזם מסוים עומד להקים שם אתר של בילוי ופעילות שישנה לגמרי את אופיו של המקום ויהיה כל דבר חוץ מאשר פינת נוף בנגב. הוא מסתמך על החלטה מלפני שנים, ועל תמיכה של כמה מקובעי המדיניות באזור, בניגוד לדעתם של רבים מתושבי המקום אשר אופיו חשוב להם.

קודם כל – מהו מכתש תמנע ומה קרה בו במשך השנים? לשם הדיוק יש לומר כי זה חצי מכתש. תצורה גיאולוגית זו היא, כידוע לכל מטיילי הנגב, כעין קערה ענקית, עגולה או מוארכת, שנוצרה בתהליך גיאולוגי מורכב במשך מיליוני שנים. יש מכתשים גם במקומות אחרים בעולם, אבל אלה שלנו מיוחדים כל כך, עד שהשם העברי "מכתש" הפך לשם בין לאומי תקני.

שלושת המכתשים שלנו הם – מכתש חצרה, מכתש חתירה ומכתש רמון. מכתש תמנע היה פעם גם הוא כמותם – קערה סגורה, אשר רק נחל אחד מנקז אותה, אבל אז בא אירוע גיאולוגי חדש ופגע בו: כאשר התהווה הבקע הגדול, השקע הסורי אפריקני, הוא בלע את חציו המזרחי של המכתש הזה והותיר רק את החצי המערבי. בחצי הזה אנו רואים את כל התופעות האופייניות למכתש: שכבות של גיר קשה הסוגרות את המכתש מסביב, ותחתיהן אבן חול ושכבות עתיקות שאין רואים בארץ על פני השטח. בתוך חצי המכתש הזה נותרו תצורות מיוחדות, כגון ספינקס, פטרייה, קשתות ועמודי שלמה.

ועוד דבר מיוחד היה במכתש הזה: עופרות נחושת ואבני טורקיז. הדבר היה ידוע כבר למצרים הקדמונים, וכבר באלף השני לפני הספירה הם כרו את המחצבים האלה, אולי בידיהם של תושבי המקום. פנים המכתש מלא בערמות שחורות של סיגים – חומרי הפסולת של כורי הנחושת שהותירו המצרים אחריהם. החוקר בנו רוטנברג חשף לרגלי עמודי שלמה מקדש מצרי לאלת המכרות – האלה חתחור, בעלת אוזני הפרה.

כאשר קמה מדינת ישראל, עם התקוות הגדולות למצוא מחצבים בנגב, הוחלט להפיק נחושת מן המכתש, ולפני שנבדקה הכדאיות הוקם במקום מתקן ענק. לפני שהוא נסגר, מפני שהוא לא היה כלכלי, הוא הספיק לבצע במקום כמה מפגעים קשים. החפירות שנחפרו כדי להגיע אל המחצב שינו את פני הקרקע ושפכי עפר הרסו את מראה הכניסה. בתהליך ההפקה הזרימו למקום תחמוצות ברזל, ואלה ניגרו אל עמק הערבה ויצרו בו ביצות שחורות. למרות המפגעים האלה נותר במכתש חלק נכבד מצורתו הראשונית וגם הפארק שהוקם בו הותיר את רובו כנוף בראשית.

למה שמתוכנן לקום היום יש ממדים כאלה, שיגמדו את המכתש. כל ההבטחות, על אתר שימשוך קהל, יתן עבודה לאנשי האזור, ויהווה גורם כלכלי חשוב, עם הכנסות בעיקר ליזם, אינן עומדות בפני הנזק הוודאי שייגרם לנוף הנגב. מדברים הרבה על הערך הנופי של הנגב ועל הסיכויים שיש בו כמוקד לתיירות מדברית. יש סיכוי לתיירות כזו בתנאי שיישאר מדבר, והפיתוח הדרוש בו לצורכי תיירות יהיה באופיו של המרחב. להכניס לתוכו אלמנטים זרים הנוגדים אותו הוא ההיפך מן הדרוש. ויש שאלה החוזרת גם לגבי אתרים אחרים: אם מבקשים להקים אתר בילוי, מדוע עושים זאת בתוך אתר נוף שיש לו ייחוד משלו? למה לא ללכת למקום שאין לו שום ייחוד ולהקים שם את המתקנים? ועד מתי יעוור הרווח הכלכלי המשוער את העיניים מלראות את הנזק הבטוח? אולי עוד לא מאוחר. אולי יתארגנו אנשי האזור שנופיו יקרים להם ויצליחו למנוע את ההרס של פינת הנוף הזו. כבר ראינו בעבר שדבר כזה אפשרי, ואולי יינצל מכתש תמנע.